Állóhullám kötélen

Mérést végezte: Rudolf Ádám
Mérőpár: Lénárd András
Mérés időpontja: 2008. november 18. 10:00-12:00
Jegyzőkönyv leadásának időpontja: 2008. november 25. 10:00

A mérés célja

A mérés célja meghatározni egy kötél különböző állóhullám módusaihoz tartozó sajátfrekvenciákat, egy másik kötél esetében meghatározni a hullám terjedési sebességének összefüggését az anyagi minőséggel, valamint igazolni az ezekkel kapcsolatos ismert összefüggéseket.

Mérőeszközök

A kötél hosszát mérőszalaggal határozzuk meg, a frekvenciákat a szinuszjel-generátor írja ki. A méréshez tartozik egy tömegmérés, ezt analitikai mérleggel végezzük.

A mérés rövid leírása

Az első mérés alkalmával mérőszalaggal meghatározzuk a vibrátor és a fonálcsiga távolságát. Ezután a két kötél közül a vastagabbik egyik végét rögzítjük a vibrátorhoz, a másik végét pedig átvetjük a fonálcsigán és ráakasztunk egy 90 g-os súlyt.

A szinuszjel-genetáror és a vibrátor segítségével rezgésbe hozzuk a kötelet. A frekvencia változtatásával megkeressük azokat az eseteket, amikor a kötél hossza a félhullámhossz meghatározott egész számú többszöröse. Ha a félhullámhosszok számát n-nel jelöljük, akkor megkeressük a 2, 3, 4, 5 és 6 n-hez tartozó sajátfrekvenciákat. Mindegyik mérésnél megmérjük, és feljegyezzük, hogy hány Hz-et tudunk változtatni a frekvencián, hogy a rezgés még ne változzon meg. Ez a mérés bizonytalansága.

A második mérés alkalmával egy másik, vékonyabb kötelet használunk. Ez esetben a terjedési sebesség és anyagi minőség összefüggése érdekel minket, ezért csak egy állóhullám módust vizsgálunk, különböző húzósúlyok esetében, és az ezekhez tartozó frekvenciákat jegyezzük fel. Az $n = 3$ módushoz tartozó frekvenciát mérjük meg 50g-ostól 170g-os húzósúlyig, 20g-os különbségekkel. Mindegyik mérést háromszor megismételjük.

A második mérés segítségével kiszámolhatjuk a kötél egységnyi hosszra jutó tömegét. Ennek ellenőrzésére analitikai mérleggel megmérjük egy másik, ugyanilyen kötél tömegét, és mérőszalaggal a hosszát. Ezekből az adatokból is kiszámoljuk az egységnyi hosszra jutó tömeget.

Mérési adatok

Az órán a következő adatokat mértem:

1, mérés

n	f (Hz)	Δf (Hz)
2	10,5	0,4
3	16,3	0,4
4	20,8	0,3
5	26,2	0,5
6	31,4	0,4

2. mérés

m (g)	f1 (Hz)	f2 (Hz)	f3 (Hz)	fátlag
50	44,7	44,4	44,9	44,67
70	52,9	52,5	53,1	52,83
90	59,9	59,6	60,1	59,87
110	66,1	65,8	66,4	66,1
130	71,9	72,2	71,7	71,93
150	77,3	77,1	77,5	77,3
170	82,3	82,1	82,5	82,3

Az *1. mérés* táblázatban n az egyes állóhullám módusok esetében a félhullámhosszak számát jelenti, f a frekvenciát, Δf pedig a frekvencia bizonytalanságát. A *2. mérés* táblázatban m a húzósúly tömege, f_1, f_2 és f_3 a három különböző mérés által adott sajátfrekvenciák, $f_{átlag}$ pedig az egyes húzósúlyok esetében a mért sajátfrekvenciák átlaga. A számolásokban ezeket az átlagértékeket fogom használni.

További mérési eredmények: a rezgő kötél hossza: L = 144,0 cm. Az ellenőrző kötél hossza: l = 4,13 m, tömege: $m_{kötél}$ = 1,1515 g.

Hibaforrások

A következő dolgok okozhatnak mérési hibát: leolvasási hiba. Hogy nem tudjuk pontosan meghatározni, melyik frekvenciához tartozik az adott állóhullám módus, mert a frekvencia kis megváltoztatásával nem változik jól láthatóan a rezgési állapot. Az a kötél, amivel ellenőrizzük a tömegmérést, nem ugyanaz a kötél, mint amin az eredeti mérést végrehajtjuk, ezért (ha elméletileg ugyanolyan kötél is,) jó mérés esetén is mutatkozhat különbség.

Kiértékelés és eredmények

Az elméleti összefüggés a rezgés hullámhosszára:

$$\lambda = v/f$$

v a hullám terjedési sebessége. Mivel ismert távolságon ismert számú félhullámhossz jött létre, kiszámítható az egyes esetekben a hullámhossz. A frekvenciaértékeket ismerjük, így megállapítható a hullám terjedési sebessége.

$$\lambda = 2L/n$$
$$v = \lambda f = 2Lf/n$$

Ezen képlet segítségével mindegyik módushoz kiszámoltam a hullám terjedési sebességét.

Ezen kívül mindegyik frekvenciaértékhez kiszámoltam, hogy az adott frekvencia hányszorosa az első frekvencia felének (hogy az arányukat össze lehessen hasonlítani *n*-ek arányával). Ezeket az értékeket *N*-nel jelöltem. A számolt értékeket táblázatba foglaltam:

n	f (Hz)	v (m/s)	N
2	10,5	1,512	2
3	16,3	1,5648	3,105
4	20,8	1,4976	3,962
5	26,2	1,5091	4,99
6	31,4	1,5072	5,981

Egy másik összefüggés szerint a sebesség így is számolható:

$$v = \sqrt{(F/(\rho A))}$$

Itt F a húrt feszítő erő, ρ az anyag sűrűsége, A pedig a keresztmetszete. Ez azt jelenti, hogy a hullám terjedési sebessége csak az anyagi minőségtől, és a feszítő erőtől függ. Az első mérés alatt egyik sem változott, így a várakozás szerint ugyanazokat a sebességértékeket kell kapnunk. A táblázat adatai alapján azt mondhatjuk, hogy a sebesség valóban nem függ a frekvenciától. Az eltéréseket valószínűleg a frekvenciamérés bizonytalansága okozza.

Azt is leolvashatjuk, hogy $N \approx n$. Ez azt jelenti, hogy a frekvenciák aránya közel megegyezik az *n*-ek arányával, vagyis a frekvencia és a hullámhossz valószínűleg fordított arányban áll egymással. Ez is azt támasztja alá, hogy a sebesség állandó.

A második méréssel a frekvencia, és a húzótömeg közötti gyökös összefüggést szeretnénk igazolni. Ezt úgy tesszük meg, hogy ábrázoljuk az f^2 értékeket m húzótömeg függvényében.

$$v = \sqrt{(F/(\rho A))}$$

$$f = v/\lambda = \sqrt{(F/(\rho A))} / \lambda$$

Mivel $F = mg$

$$f = \sqrt{(mg/(\rho A))} / \lambda$$

Az egyenletet négyzetre emelve:

$$f^2 = mg / \rho A \lambda^2$$

Ezt a függvényt ábrázolva egy $g/\rho A\lambda^2$ meredekségű egyenest kell kapnunk.
A különböző m értékeket, és a hozzájuk tartozó, számolt f^2 értékeket a következő táblázat tartalmazza:

m (g)	f^2 (Hz^2)
50	1995,1111
70	2791,3611
90	3584,0178
110	4369,21
130	5174,4044
150	5975,29
170	6773,29

Ezen értékekre egyenest illesztettem a GNUPLOT nevű programmal. A kapott egyenes egyenlete:

$f^2 = 39{,}8085m + 1{,}15821$

A táblázatbeli értékeket, és az illesztett egyenest grafikonon ábrázoltam. Az f^2 tengely 1,15821-beli metszete elhanyagolható az f^2 értékekhez képest. Mivel már meghatároztuk az egyenes meredekségét az ismert képletek átalakításával, a következő összefüggést írhatjuk fel:

$39{,}8085 = g/\rho A\lambda^2$

$\lambda = 2L/n = 2*1{,}14\ \text{m}/3 = 0{,}76\text{m}$

Behelyettesítve az ismert adatokat:

$39{,}8085 = 9{,}81\ \text{m/s}^2 / \rho A(0{,}76\text{m})^2$

Ezt az egyenletet rendezve kapjuk:

$\rho A = 0{,}427\ \text{g/m}$

Mivel a kötelet egy vékony hengernek tekinthetjük, a térfogatát az Al szorzattal kaphatjuk meg, így tömege ρAl. Mi az egységnyi hosszúságra eső tömegét szeretnénk tudni, ami $\mu = \rho Al/l = \rho A$, vagyis a kapott értéket kerestük. Ellenőrzésképpen megmértük egy kötéldarab hosszát, és tömegét. Hossza: $l = 4{,}13$ m, tömege: $m_{kötél} = 1{,}1515$ g. Ebből kiszámolva az egységnyi hosszúságra eső tömeget: $\mu = m_{kötél}/l = 1{,}1515\ \text{g} / 4{,}13\ \text{m} = 0{,}279\ \text{g/m}$.

Diszkusszió

A legtöbb eredmény jól mutatja az elméleti számítások helyességét, kivéve a fonáltömeg/hosszúság esetében. Ez betudható mérési hibának.